

Tajný plán Václava Havla: Sudetským Němcům nabídl vrácení chalup a občanství

Foto: Wikimedia Commons/ Fortepan/Szalay Zoltán CC BY-SA 3.0

Zatímco německý tisk Václava Havla na počátku 90. let nekriticky obdivoval jako "filozofa na trůně", tehdejší československé ministerstvo zahraničí často trnulo hrůzou. Jeho spontánní a nekonzultované nápady nezapadaly do žádných zavedených šablon.

Češi byli krok od toho, aby se vyhnáním sudetským Němcům začaly vracet majetky. O tajném návrhu Václava Havla v Bonnu v roce 1991 se léta mlčelo. Šokoval tehdy nejen kancléře Kohla, ale i vlastního premiéra Pitharta.

V květnu roku 1991 se v budově německého kancléřství v Bonnu odehrálo drama, o kterém se léta mlčelo. Na oficiální návštěvu přijel český prezident Václav Havel. Doprovázel ho český premiér Petr Pithart a další politici. Atmosféra byla napjatá, protože Němci už týdny mlčky ignorovali návrhy nové smlouvy o přátelství.

Václav Havel se rozhodl prolomit ledy. Veden svou představou o historické spravedlnosti předložil německému kancléři Kohlovi radikální plán. Navrhl, aby vyhnáním sudetským Němcům byl vrácen jejich majetek na československém území. Počítal dokonce s možností dvojího občanství a přímou účastí Němců na naší privatizaci. Mělo to však jasné podmínky: vyhnanci se museli vrátit, získat československé občanství a mít zde trvalé bydliště.

Prezident tím úplně rozmetl všechna dosavadní opatrná jednání.

Šokovaný Petr Pithart

Očitým svědkem této události byl Petr Pithart, který tehdy seděl přímo u jednacího stolu. Na ten moment vzpomíná jako na obrovský šok. "Jen jsem zíral," popisuje své tehdejší pocity. Havel totiž navrhoval věci, které byly pro českou veřejnost naprostým tabu.

Jako protiváhu za tento vstřícný krok Havel požadoval odškodnění pro doživající české oběti nacismu. Sám prezident svou iniciativu označil za "dosti odvážnou", ale věřil, že jako morální autorita dokáže emoce doma zvládnout. Netušil však, že i pro zkušeného německého kancléře bude tento návrh až příliš velkým soustem.

Kancléř řekl diplomatické ne

Helmut Kohl byl známý jako taktik, který má velkou trpělivost a dokáže problémy "vysedět." Proto se ve své odpovědi přímo k Havlově návrhu nevyjádřil. To v řeči diplomatů znamenalo jasné ne. Později v soukromí návrh českého prezidenta komentoval slovy, že v něm vidí mnoho pozitivního, ale obsahuje pro Německo nebezpečné "výbušniny".

Němečtí politici si také přáli nápravu minulých křivd, ale neměli odvahu dát Havlovi radikální myšlenku přímo do mezistátní smlouvy. Kohl si totiž uvědomoval, že i on má doma své "sudetské Němce" – německé Turky. Pokud by Německo souhlasilo s dvojí občanstvím pro statisíce sudetských Němců, okamžitě by to pro sebe požadovaly i miliony tehdejších tureckých přistěhovalců v Německu. To bylo pro tehdejší německou vládu z vnitropolitických důvodů naprosto nepřijatelné.

Foto: Wikimedia Commons/ CDU CC BY-SA 3.0

V květnu 1991 řešil kancléř Kohl obtížný proces sjednocování východního a západního Německa. Otevírat v tak choulostivé době ještě historické účty s východními sousedy byla ta poslední věc, kterou chtěl doma riskovat.

Intelektuál a aristokrat jako myšlenkový trust

Jak vlastně vznikl šokující Havlův nápad? Petr Pithart uvádí, že údajně šlo o myšlenku tehdejšího velvyslance v Německu Jiřího Gruši, který byl stejně jako Havel literátem a intelektuálem. Gruša i Havel vnímali politiku především jako otázku morálky, což často naráželo na pragmatismus vládních úředníků.

Klíčový vliv měl ale vedoucí prezidentské kanceláře Karel Schwarzenberg. Havla opakovaně přesvědčoval, že československá politika musí opustit lživou propagandu minulého režimu ohledně "sudetoněmecké hrozby". Tento aristokrat s vazbami na Rakousko i Německo byl hlavním strůjcem Havlovy snahy opustit stará komunistická traumata. Díky jeho myšlenkám prezident pochopil, že bez otevřeného pojmenování největší zátěže vztahů – odsunu – nelze budovat novou Evropu.

Utajení zachránilo Havla před skandálem

Petr Pithart neveřejný bonnský návrh popsal jako Havlovo druhé „střelení se do nohy“. To první se odehrálo už v prosinci 1989, kdy Havel v televizi nečekaně připustil omluvu sudetským Němcům a způsobil tím v národě paniku. Tentokrát však byla situace jiná – zbraň měla „účinný tlumič“.

O Havlově plánu na vracení majetku sudetským Němcům se tehdy veřejnost nedozvěděla, což možná zachránilo Havlovu politickou pozici. Pithart jako skeptik pochyboval, že by parlament takovou smlouvu vůbec kdy ratifikoval. Zatímco Havel snil o spravedlivém narovnání, česká společnost se reálně třásla strachy, že jim „Sudetáci seberou chalupy“. A Německo se po setkání v Bonnu odmlčelo. Jednání uvízlo na mrtvém bodě.

Kníže zachraňuje situaci

Když už se zdálo, že česko-německé vztahy se nepohnou z místa, vstoupil do děje Karel Schwarzenberg. Jako vedoucí Havlovy kanceláře a „šedá eminence“ v pozadí se rozhodl, že se na německého kancléře pokusí zapůsobit šarmem aristokrata. V srpnu 1991 osobně navštívil Helmuta Kohla v jeho letním sídle v rakouském St. Gilgen.

Foto: Wikimedia Commons/ Tilman2007 CC BY-SA 4.0

Když komunisté po roce 1948 Schwarzenbergům zkonfiskovali majetek v Československu, bavorský zámek Scheinfeld se stal novým domovem rodu. V dobách totality navíc fungoval jako jedno z důležitých center, odkud kníže tajně finančně i materiálně podporoval československý disent.

Schwarzenberg přišel s návrhem, aby se „vysoká hra“ přenesla do Bavorska na zámek Scheinfeld, který byl soukromým rodovým sídlem Schwarzenbergů. Počítal s tím, že v uvolněné atmosféře zámku bude mnohem snazší překonávat ideologické bariéry.

Jeho trumfem k odblokování jednání byla podpora bavorského premiéra Maxe Streibla, který byl považován za „patrona“ sudetských Němců. Pro kancléře Kohla to zase byl klíčový vnitropolitický spojenec, bez jehož tichého souhlasu by jakýkoli kompromis s Prahou v Německu neprošel. Schwarzenbergova diplomacie slavila úspěch, jednání se podařilo obnovit a v roce 1992 dotáhnout k podpisu smlouvy.

Havlova odvaha otevřela cestu

Havlův utajený plán z Bonnu nakonec zlikvidovala reálná politika. Ukázalo se, že obavy české veřejnosti o majetek i vnitropolitické problémy Německa představují nepřekonatelnou překážku. Smlouva o přátelství, podepsaná v únoru 1992, se nakonec vracení majetku vyhnula a Havlova původní „výbušnina“ byla deaktivována.

Prezidentova snaha o spravedlivé narovnání vztahů s Němci, vedená jeho touhou po vyšším principu spravedlnosti, nebyla úplně zbytečná. Otevřela totiž cestu k Česko-německé deklaraci, která byla podepsána v roce 1997. Ta otázku majetkových nároků definitivně uzavřela s tím, že nebudou zatěžovat budoucí vztahy. Poprvé však oficiálně pojmenovala utopení a křivdy na obou stranách.

Zdroje:

Klára Duháčková: Role Karla Schwarzenberga v česko-německých vztazích. Praha 2019. Univerzita Karlova. Bakalářská práce.

Petr Pithart: Havlovo snění o spravedlnosti – pozvat sudetské Němce a vrátit jim majetek.

Petr Pithart: Havlova omluva sudetským Němcům. Kontroverze, která otřásla revolucí

Michael Erhart: Sudetští Němci a Česko-německá deklarace. Praha 2013. Vysoká škola CEVRO Institut. Bakalářská práce.